

ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ “РЕВАЛОРИЗАЦІЯ АРХІТЕКТУРНИХ АНСАМБЛІВ” ПІД ЧАС ЛІТНІХ ПРАКТИК

©.Ремешило-Рибчинська О.І., 2010

Необхідною складовою опрацьованої методології ревалоризації архітектурних ансамблів стало впровадження науково-практичних досліджень у навчальний процес. Багатолітні систематичні напрацювання містили аналіз результатів експедицій, зокрема реалізованих під час літніх практик, що мали міждисциплінарний характер. Науково-пошукові роботи проводились з метою аналізу значущості і призначення архітектурного ансамблю, оцінки його довкілля, інвентаризації, розкриття внутрішніх і зовнішніх чинників деградації пам'яток, вироблення концепцій на перспективу розвитку. У результаті і отримано досвід з підготовки спеціалістів.

Ключові слова: Архітектурний ансамбль, ревалоризація, підготовка спеціаліста.

A necessary component of processed methodology of architectural ensembles revalorization is the introduction of scientific and practical research in the educational process. Longstanding achievements consist of a systematic analysis of the expeditions, including completed during summer practices, that had the interdisciplinary character. Scientific research work carried out to analyze the significance and purpose of the architectural ensemble, to assess its environmental inventory, the disclosure of internal and external factors of degradation of monuments, creating of concepts for future development. As a result the experience of the specialist's training were accumulated.

Keywords: architectural ensemble, revalorization, specialist's training.

Постановка проблеми

Методологія ревалоризації архітектурних ансамблів передбачає надання нових функцій архітектурним пам'яткам ансамблю зі збереженням їх цілісності та архітектурного образу в історичному ландшафті. Розуміння принципів і засобів ревалоризації разом із оволодінням професійних знань формується в процесі підготовки спеціалістів, особливо під час літніх практик.

Аналіз останніх досліджень

Опрацювання досліджень за цією темою є багатогранним. З одного боку, слід керуватися Рекомендаціями із збереження і сучасної ролі історичних ансамблів (1997 року), розробленими Генеральною конференцією ЮНЕСКО [1]. Важливо скористатися і положеннями окремих публікацій Г. Логвина, Є. Михайловського, Ю. Ранінського, О. Щенкова, О. Пруцина, Л. Андреева, які займалися пам'ятко охоронною методикою; працями А. Іконнікова, Е. Гользамта, О. Швидковського, М. Кудрявцева, Є. Водзинського, Б. Колоска, Й. Глямжа, Л. Прибеги, М. Бєвза, В. Вечерського, які опрацьовували різні аспекти охорони об'єктів містобудівної спадщини. З іншого боку, необхідно враховувати досвід і традиції дослідження культурної спадщини українськими та зарубіжними вченими XIX–XX ст., а також професорами архітектурної школи Львівської політехніки, зокрема Ю. Захаревичем [2] (рис. 1), А. Рудницьким, Р. Липкою. Важливо враховувати і положення міжнародних документів щодо підготовки спеціалістів у галузі охорони та реставрації пам'яток, ансамблів і визначних місць [3].

Основна частина

Архітектурний ансамбль в поєднанні з характерним довкіллям трактується як матеріалізована система організації простору, зумовлена утилітарними та духовними функціями конкретної

історичної доби в контексті відповідного середовища. Водночас ми зазначаємо її подвійну природу: з одного боку, матеріальна структура чи матеріальна субстанція загалом розглядаються як документ історії, документ матеріальної культури, а з іншого – як твір архітектурного мистецтва, що характеризується мистецьким задумом, художньо-образною виразністю. Саме ці аспекти є важливими в процесі ревалоризації архітектурних ансамблів, що є предметом наших досліджень [4]. Важливою складовою розроблення Програми ревалоризації архітектурних ансамблів є проведення сукупності науково обґрунтованих заходів з виявлення: ступеня збереження та необхідної маси відтворення їх автентичної функціональної структури та архітектурно-художнього образу в історичному ландшафті; потенціалу їх виховної, культурної, суспільно-історичної, матеріальної цінності в межах області, регіону з метою отримання економічного ефекту від їх відновлення та створення туристичної інфраструктури.

Такі роботи рекомендується проводити саме із залученням молодшої генерації спеціалістів.

Оскільки літні практики передбачають дослідження на межі багатьох галузей, їм повинен передувати підготовчий процес, що передбачає як обговорення, узгодження з колегами та вироблення методики проведення науково-пошукових робіт під час експедицій (фото 1), так і напрацювання знань і навичок у студентів. Так, щодо об'єкта Підгорецький архітектурний ансамбль для студентів проводили щоденні інформаційні семінари, для ознайомлення з багатолітніми напрацюваннями дослідників [5]. Важливо послідовно готувати молодь до виконання робіт, заохочувати їх постійне бажання опрацьовувати отримані завдання під час експедицій. Необхідно створювати комфортні умови під час спільного відпочинку. Вагомим допоміжним фактором такого процесу є підготовка їх до сприйняття спадщини і усвідомлення ними значимості їхнього внеску у справу продовження «життя» пам'яток. Тут варто звертатися до досвіду видатних дослідників – наших попередників. Д.І. Яворницький писав: "...наука про давнину...розвиває в нас почуття прекрасного, робить шляхетним наше серце, плекає любов до усього рідного, розпросторює наші розумові обрії і, нарешті, умудрює нас життєвим досвідом, дає уроки майбутнього і робить нас справжніми синами нашої батьківщини, справжніми патріотами" [6]. Вже змалку, розкриваючи "Кобзаря", молодь має змогу милуватися прекрасними архітектурно-мистецькими образами української архітектури, зафіксованими Т.Г. Шевченком – поетом і художником під час експедицій та подорожей по Україні, зокрема, за завданнями Археографічної комісії (1845–1846 рр.) [7] (рис. 2). Цей процес ознайомлення з пам'ятками архітектури повинен формуватися ще в школі, продовжуватися у вищому навчальному закладі й постійно утверджуватися під час практичної діяльності. Адже «навчальним закладам належить вирішальна роль у формуванні знань та візуального досвіду про культуру й історію пам'яток, у значному розширенні уявлень про елементи культурної спадщини»[8]. Тим самим активізується "...процес формування національної ідентичності архітектурними засобами" [9]. Програма підготовки фахівців у галузі архітектури у середніх і вищих навчальних вітчизняних закладах архітектурно-художнього спрямування передбачає для цього період літніх практик. Наші експедиції часто заходять за межі годин, відведених для практик. Проте студенти радо продовжують перебування на добре організованих нами заходах і під час літніх канікул, часто вкладаючи в це власні кошти.

Разом з формуванням патріотичних, естетичних та духовних якостей, архітектурно-мистецька спадщина є джерелом натхнення і росту творчого потенціалу людини. На таких основах ґрунтується подальша культурна, художня, технічна і реміснична освіта та діяльність майбутніх фахівців. Вона складається як з гуманітарних та технічних знань, так і з систематичних досліджень. Під час літніх практик разом зі студентами нами апробовано окремі принципи ревалоризації архітектурних ансамблів: принцип дотримання цілісності архітектурного ансамблю, його автономності й просторового взаємозв'язку складових; принцип пріоритету пам'яток охоронних заходів; принцип пріоритету пам'яток охоронних засобів регулювання території; принцип комплексної гармонізації архітектурного і природного середовища.

Проведені нами літні практики мають міждисциплінарний характер. Разом з архітекторами часто в роботах беруть участь історики, художники, мистецтвознавці, економісти, дендрологи, реставратори творів мистецтва, ландшафті архітектори. За весь період ведення робіт з ревалоризації

ми заохочували активний обмін думками та ідеями щодо нових підходів, як до опрацювання науково-дослідної теми, використання нових технологій та засобів ведення обмірних робіт, так і до організації підготовки спеціалістів між різними інститутами як у межах однієї країни, так і на міжнародному рівні. За період досліджень було апробовано нові методики ведення науково-пошукових робіт з дослідження пам'яток, їх обмірів. Застосовано сучасні технічні засоби та методи, зокрема: метод цифрової реєстрації даних (рис. 3), метод ортофотографії (рис. 4) під час ведення робіт з паркової археології. Проаналізовано вікову структуру деревостану (рис. 5), виконано інвентаризаційний дендрологічний план садів, композиційний аналіз палацово-паркового ансамблю. Обміри проводились традиційними методами (рис. 6,7) та із застосуванням нових приладів (рис. 8,9). Зокрема в 2004 році використовувався прилад, що на той час перебував ще в стадії розроблення та випробовування – „Leica TCRM 1104“. Це був керований комп'ютером та моторизований фототеодоліт, який на основі обміру кутів та відстаней визначав тривимірні координати будівлі або простору (фото 2, 3). Прилад давав можливість зробити будь-який переріз (вертикальний, горизонтальний чи нахилений), а також обміряти площини, самим задавши відстань між точками. Прилад складається з трьох вбудованих камер для візуального фіксування вимірних точок, а також керування обмірами за допомогою ноутбука. Отримані дані перетворюються на формати dwg або dxf для подальшого опрацювання в креслярських програмах (AutoCad та ін.).

За понад 20-річний період роботи зі студентами розвинуто плідну співпрацю з колегами-спеціалістами в галузі архітектури, охорони історичних ландшафтів та реставрації архітектурно-мистецької спадщини: з України (проф. Б. Черкес, проф. М. Бевз, проф. В. Проскуряком, доц. О. Рибчинський, доц. К. Присяжний, доц. А. Павлів), Польщі (проф. Є. Ковальчик, проф. Я. Рильке, др. А. Міхаловський, др. М. Гавліцкий, п. Я. Рулевич, др. Д. Сікора), Австрії (проф. М. Дирінг-Вільямс, проф. М. Кубелік, проф. Р. Стайлз, проф. М. Ведорн, проф. Г. Кріст, др. А. Гофер, др. В. Кіппес, др. М. Вйорал-Чапка, арх. Гергард Гаузер, др. Райнер Штепан та ін.), Німеччини (проф. П. ф. Кросіг, др. М. Рінгкапт, Італії (др. М. Капвітеллі), Англії (др. П. Гуд-Чайлз). Було обстежено архітектурні пам'ятки ансамблів у Котліні Єленьо-Гурській (рис. 10), Вілянупі, в Хелмно над Віслою (рис. 11, фото 4), с. Жуків на Любачівщині (Польща) (фото 5, б), в Мауербаху, у Відні, в Інсбруку (Австрія) (фото 7,8), Аугбургзі (Німеччина), в Тульчині, Качанівці, Підгірцях, Жовкві, Поморянах, Золочеві, Олеську та по маршруту «Гетьманські столиці» (Суботів, Чигирин, Глухів, Батурин (фото 9)). Про отримані результати обстежень склалися звіти, описи, ілюстровані ескізами, фотографіями, готували презентації та виставки. Багато уваги приділяли виконанню обмірних креслень. Так, за розробленою нами Програмою дослідження архітектурного ансамблю в с.Підгірці Львівської області протягом 1998–2008 років системно опрацьовано наявні зразки культурної спадщини підгорецько-пліснеських територій та історичного природного довкілля горбогірного пасма Вороняки [10]. Обмірні креслення споруди Підгорецького замку (XVII–XVIII ст.), виконані в 1998 році, костелу Воздвиження (XVIII ст.), Гетьманського заїзду (XVIII ст.) – передано для підготовки проектної документації з реставрації директору Львівської національної галереї мистецтв Б. Возницькому та керівництву Державного інституту «Укрзахідпроектреставрація». Документація щодо дерев'яної церкви Михайла (згоріла в 2006 р.), прицерковного та двох сільських кладовищ XIX ст., пропозиції з розвитку туристичної інфраструктури села зберігаються в архіві кафедри ДОО Інституту архітектури. Під час літньої практики 2004 року вперше в Україні проведено роботи з паркової археології (за участі колег та студентів з Польщі). Більшість з вищезгаданих матеріалів зафіксовано у наукових публікаціях, представлено на міжнародних та вітчизняних науково-практичних та студентських конференціях, виставках, семінарах [11] (фото 10). У 2009–2010 рр. аналізувалися ансамблі забудови соціального житла у м. Інсбруку. В результаті студенти Інституту архітектури запропонували проекти з введення в забудову ансамблів житлової забудови типу «пасивного будівництва. З 2009 року разом з колегами з Технічного університету м. Відня розпочато опрацювання проекту «Модернізм в Україні. Дослідження архітектури ансамблевої забудови періоду функціоналізму у Львові», у межах якої готується міжнародна експедиція.

Фото 1. Підгірці. Середня тераса палацово-паркового ансамблю. Виїзна нарада за участі др. Вольфганга Кіппеса, гішефт-директора Шинбруну. Відень. (Фото О. Ремешило-Рибчинська)

Фото 2. Застосування нових технічних засобів - „Leica TCRM 1104“ під час обмірних робіт в с. Підгірці.

Фото 3. Під час виконання обмірів церкви Св. Михайла в с. Підгірці. 2003 р.

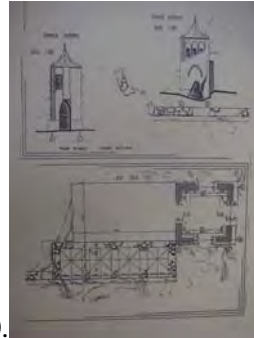
Фото 4. Фіксація архітектурних пейзажів в Хелмно над Віслою. 2008 р.

Фото 5, 6. Виконання робіт з відновлення та інвентаризації меморіальних пам'яток на кладовищі в с. Жуків (Польща) 2008 р. з виконанням робіт з реставрації каменю майстрів бруснівської школи різьби.

Фото 7, 8. Воркшоп під час експедиції в Інсбрук з вивчення досвіду проектування «пасивного житла», 2009 р.

Фото 9. Біля пам'ятника Петру Калнишевському під Батурином. Експедиція «По гетьманських столицях», 2007 р.

Фото 10. Підсумкова виставка та обговорення результатів експедиції з «паркової археології». Підгірці, 2004 р.

Рис. 1. Обмірні креслення пам'яток дерев'яної сакральної архітектури в м. Дрогобичі, виконані учнями проф. Юліана Захарівича в к. XIX ст.
Рис. 2. Аскольдова могила. Акварель, виконана Т. Шевченком в 1846 р.
Рис. 3. Костел Воздвиження (XVIII ст.), с. Підгірці Львівської області. Деталь інтер'єру. 2001 р.
Рис. 4. Підпірна стіна поміж верхньою і середньою садовими терасами(XVII-XVIIIст.)Опрацював К Чайковський, 2004 р.
Рис. 5. Аналіз вікової структури деревостану архітектурного ансамблю в Підгірцях. Опрацювали Д. Сікора, Й. Стефанюк, 2005 р.
Рис. 6. Обміри порталу в'їзної брами палацового ансамблю в с. Підгірці. Опрацьовано 1999 р.
Рис. 7. Обмірні креслення дерев'яної церкви св. Михайла в с. Підгірці. Західний фасад. 2003 р.
Рис. 8. Обмірні креслення замку-палацу(VII-VIIIст.) архітектурного ансамблю в с. Підгірці, півд. -західний фасад . Обміри 1998, опрацювання 1999р. (Pidhirci. Vauaufnahme des Schlosses. ,Wien, Lemberg 1999, 57 p.)
Рис. 9. Костел Виздвиження (XVIIIст.). с. Підгірці Львівської області. Пн. -західний фасад. 2001 р.
Рис. 10. Обміри. Паркова архітектура XIXст. Буковець. Котліна Сльєньогурська (Польща), 2000 р. (Krajobraz Ogrod,Park. – Warszawa. – Nr 2, 2000,34s. s. 20–21.
Рис. 11. Архітектурний пейзаж м. Хелмна над Віслою. Студентська робота. Графіка. 2008 р.
Рис. 12. Підгірці. Палац. Фрагмент. Робота Костирко Соломії. 2004 р.
Рис. 13. Підгірці. Меморіальна пластика.Кладовище «в лісі». 2008 р. Студентська робота

Такі заходи сприяли формуванню професіоналів, здатних усвідомлювати поступальний розвиток архітектури, аналізувати окрему пам'ятку і цілісний архітектурний ансамбль в історичному ландшафті, визначати їхню мистецьку та історичну значущість і майбутнє призначення в контексті ведення робіт з їх ревалоризації.

Наприклад, щоб розпочати роботи з інвентаризації у 2003 році дерев'яної церкви Св.Михайла (XVIII ст.), що (до пожежі) була складовою архітектурного ансамблю Підгорецького замку, згідно з Програмою досліджень, студенти Львівської політехніки та Технічного університету Відня під нашим та проф. М. Дирінг-Вільямс керівництвом, повинні були провести підготовчі роботи, що передбачали такі завдання: знайти і проаналізувати всі наявні джерела інформації щодо пам'ятки; ознайомитись з аналогами існуючих дерев'яних церков на Львівщині та Івано-Франківщині; зрозуміти життя таких специфічних пам'яток як складних систем в історичному ландшафті (Підгорець, Рогатина, Ворохти, Верховини, Космача, Скиту Манявського, Крехова).

Під час організованого для студентів пізнавально-навчального виїзного семінару по маршруту, що передбачав ознайомлення на місцях з названими пам'ятками, кожен з українських студентів оголошував наперед підготовлений інформаційний матеріал по пам'ятці. Студенти з Австрії доповнювали інформацію власними враженнями від побачених об'єктів. Спільно з керівниками розкривалися внутрішні та зовнішні чинники деградації пам'яток з метою вжиття відповідних заходів щодо їхнього врятування. Адже стан обстежених дерев'яних церков викликає занепокоєння. Це і незадовільна пожежна безпека, і некомпетентні роботи з реставрації, а найважливіше – безвідповідальне покриття бляхою не тільки дахів споруд, але і по периметру фасадів, що сприяє швидкому руйнуванню. Попереднє ознайомлення з рекомендаціями та конвенціями ЮНЕСКО, хартіями, постановами і вказівками, прийнятими ІКОСМ та іншими організаціями, давало можливість висловлювати зважені міркування, що ґрунтувалися на загальноприйнятих етичних нормах. У результаті експедицій 1998–2008 років окремі напрацювання студентів, обмірні креслення та враження від експедиції та виїзного семінару було опубліковано .

Інший приклад – опрацювання проекту «Дослідження архітектури ансамблевої забудови періоду функціоналізму у Львові» – передбачає видання туристичного путівника та підготовки виставки. Під час підготовчих робіт було виявлено 300 пам'яткоохоронних об'єктів житлової забудови цього періоду. Незважаючи на наявність інвентаризаційних номерів у списку, після фотофіксації існуючого стану пам'яток виявлено, що тільки близько 10 процентів споруд збережено в автентичному стані. Інші повністю або частково перебудовано! Таку кричущу безвідповідальність місцевих влад та громадськості щодо контролю за збереженням культурної спадщини, що охороняється законом, згідно із статтею 11 [12], слід виявляти, оголошувати для попередження наступних пошкоджень. Важливо забезпечити пам'ятки архітектури ХХ століття пам'яткоохоронними інформаційними таблицями.

Наведені приклади свідчать, що літні практики, присвячені спеціальним темам, зокрема опрацьовуваній нами проблемі «ревалоризації архітектурних ансамблів», дають можливість виховувати у майбутніх професіоналів готовність брати на себе відповідальність за підтримання пам'яток культурної спадщини у задовільному стані, реагувати на недоцільні дії некомпетентних осіб з адміністративних та інших установ. Важливо, щоб майбутні архітектори та реставратори могли виступати у ролі експертів під час розроблення стратегії й політики керування роботами з ревалоризації архітектурних ансамблів, захищати цілісність й збереження пам'яток та визначних місць, розміщених у них предметів культурної цінності та культурно-природного оточення; вести документацію щодо виконуваних робіт і забезпечувати її доступність. Слід навчати майбутніх фахівців уміло співпрацювати з місцевим населенням, з відповідними органами влади, адміністрацією і планувальниками при вирішенні конфліктних ситуацій, розробляти стратегію ревалоризації архітектурних ансамблів згідно з місцевими потребами, можливостями та коштами.

Зафіксовані порушення становлять загрозу цілісності архітектурних ансамблів, як пам'яток містобудування у результаті динаміки соціально-економічного розвитку сьогодення. У результаті недостатнього контролю з боку громадськості, матеріальна автентична субстанція архітектурних ансамблів, що в поєднанні з характерним довкіллям становить історичну, наукову, мистецьку, естетичну, етнологічну та іншу суспільно-культурну цінність, піддається небезпеці втрати своєї цілісності. Це насамперед стосується монументальних ансамблів. Особливо небезпечною є

тенденція «передачі в концесію» окремих пам'яток архітектурних ансамблів приватним структурам [13]. Таким процесам мають передувати розроблення та затвердження Державних Програм розвитку територій з проектами ревалоризації архітектурних ансамблів.

Системний та науково обґрунтований підхід в управлінні процесами збереження і розвитку культурної спадщини суспільства, зокрема, архітектурної, повинен передбачати обов'язкове взаємного пов'язання діяльності державних, наукових та освітніх інституцій як на державному та регіональному рівнях, так і безпосередньо на кожному із окремо взятих об'єктів. Причому, гуманізація і гармонізація управління таким процесом залежать не тільки від серйозно підготовленої розгорнутої системи науково-практичних громадських обговорень та дискусій щодо запропонованих постанов і рішень, програм, скерованих на “розвиток”, але й від активного залучення до співпраці ще на етапі формування такої документації науковців, фахівців-архітекторів, мистецтвознавців, істориків та археологів. На цій основі слід формувати робочі групи експертів, які повинні наглядати за реалізацією прийнятих державних програм з ревалоризації архітектурних ансамблів, за адекватним використанням кожної із окремо взятих пам'яток зі збереженням їх образу в історичному ландшафті.

Висновок

Отже, опрацювання теми «Ревалоризація архітектурних ансамблів» під час літніх практик за участі студентської молоді дала можливість :

- скерувати потенціал та ентузіазм молоді у русло професійного, системного, вдумливого ставлення до культурної спадщини; до усвідомлення власного місця у майбутньому виборі спеціалізації; у виробленні високопрофесійних навичок і знань з історії архітектури, мистецтва, архітектурного проектування, конструкцій, основ просторового проектування, ландшафтної архітектури, рисунка, живопису тощо;

- виробити у них всебічний, глобальний підхід до сприйняття спадщини, що ґрунтується на плюралізмі та різноманітності існуючих культур. Навчити їх мислити професійно, виробити бажання ґрунтовно обстежувати і вивчати фактичний та зібраний іконографічний матеріал. Адже охорона та реставрація архітектурних ансамблів потребує здатності до спостереження, аналізу та синтезу;

- навчити майбутніх архітекторів, дендрологів, мистецтвознавців, художників розуміти та оцінювати довкілля пам'ятки та архітектурного ансамблю, а також визначного місця в контексті та зв'язку з іншими будівлями, зеленими насадженнями, поселеннями;

- скерувати увагу студентської молоді на осмислення технології створення пам'яток, ансамблів та визначних місць з метою встановлення їхньої автентичності, інтерпретувати результати цих досліджень і добирати відповідні методи охорони та реставрації.

Разом з тим отримані результати досліджень, виконаних під час експедицій, покладено в основу виробленої методології ревалоризації архітектурних ансамблів. Відома істина «пізнай себе через світ довкола себе» у розрізі зазначеної теми публікації може формулюватися висловом «архітектура у всі часи робила вагомий внесок у розвиток культури. Проте і задум, і сприйняття результату рівною мірою прямо залежать від шкали оцінок, властивій тій чи іншій епосі» [14]. Саме тому піднімати рівень такої шкали оцінок є сьогодні завданням професіоналів архітекторів – науковців та педагогів. Збереження культурної спадщини сьогодні передбачає не тільки охорону урбаністичних та архітектурних структур і ландшафту, але й вироблення політичних, економічних, соціальних і суспільних концепцій [15].

1. Рекомендації із збереження і сучасної ролі історичних ансамблів. – Найробі, 26–30 жовтня 1976р. Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй, XIX сесія. Див.Пам'ятокознавство: правова охорона культурних надбань.– К., 2009, 416 с . 2. Ремешило-Рибчинська О. у співав. Дерев'яні церкви Дрогобича та виконання їх обмірних креслень Львівською архітектурною школою // Дрогобицькі храми. – Дрогобич: Відродження, 1998. – 138 с 3. Найважливіші напрямки підготовки спеціалістів у галузі охорони та реставрації пам'яток, ансамблів і визначних місць (Коломбо, 1993) // Охорона культурної спадщини. Збірник міжнародних документів. – К., 2002. – 134с; Ремешило-Рибчинська О. Місце пам'яток архітектури в

сучасному архітектурному середовищі та їх роль у вихованні сучасної людини (На прикладах Існуючих пам'яток львова та околиць).// Активізація ансамблів пам'яток архітектури –. Пишина: Польська академія наук., 1992. 4. Прийнято вважати, що термін “ревалоризація” означає повернення естетичної значущості може бути адекватним поняттю містобудівної консервації. 5. Росс Ю., Ковальчик Є., Баня З., Островський Я., Ремешило-Рибчинська О. 6. З української старовини.– К., Мистецтво, 1991. – 316 с. 7. Шевченківський словник. У двох томах. – К, 1976, – 414 с. 8. Найважливіші напрямки підготовки спеціалістів...с.86. 9. Черкес Б.С. Відображення процесу формування національної ідентичності в архітектурі та мистецтв і /Національна ідентичність в архітектурі міста. – Львів, 2008. – 266 с. 10. Етапи ведення робіт по інвентаризації культурної спадщини території:I етап, 1998 рік. Проведення архітектурних обмірів палацу XVII-XVIII ст. і виконання креслень.II етап, 1999 рік. Проект “Ластівка”. Еко-культурологічна експедиція по дослідженню історичного ландшафту та прокладанню туристичних маршрутів по околицях с.Підгірці. Виконавці: Студенти НУ “Львівська політехніка”, члени “Молодої Просвіти” та Громадське об’днання жінок в науці і освіті “Центр “Спільна справа”.III етап, 2000 рік. Виконання архітектурних обмірів та креслень окремих об’єктів паркової архітектури. IV етап, 2001 рік. Проведення архітектурних обмірів та виконання креслень костелу XVIII ст. V етап, 2002 рік. Проведення досліджень та фіксації меморіальної пластики прицерковного кладовища при церкві св.Михайла та села- Нижні і Верхні Підгірці, включно з прилягаючими територіями хуторів. VI етап, 2003 рік. Проведення архітектурних обмірів та виконання креслень дерев’яної церкви св.Михайла XVIII ст. з виїзною експедицією по ознайомленні зі станом дерев’яних церков Івано-Франківської та Львівської областей. VII етап, 2004, 2010 рр. Проведення робіт по археології, дослідження стану посадок в саду і парку палацового комплексу, розробка креслень по дендрології, виконання обмірів та креслень паркової архітектури. XVIII етап, 2005 рік. Організація Виставки “Підгірці” – сучасний стан та проведення досліджень території.”XIX етап, 2006–2008 рр. Проведення науково-практичних робіт по інвентаризації меморіальної пластики на історичних кладовищах с.Підгірці та формуванню картотеки пам’яток меморіальної пластики. XX етап, Вироблення методологічних основ ревалоризації архітектурного ансамблю в с.Підгірці і представлення її на громадське обговорення перед Вченими радами НУ «Львівська політехніка та Харківського Архітектурно-будівельного університету. 11. Ремешило-Рибчинська О.: Kscztaltowanie I obecnyj stan spuscizny architektonicznej I artystycznej wsi Podhorce w obwodzie lwowskim//Monument Nr2,Warszawa,2005,540s.,s.443-466.; Palac w Podhorcach i jego miejsce w krajobrazie Gor Woroniakow na Ukrainie, Krajobrazy № 27(39), Warszawa 2000, s.109-119.; Участь польських мистецтвознавців у дослідженні архітектурно-мистецької спадщини с.Підгірці Львівської області//Przeglad Wschodni, t.YI. z.1(21),s.137-143; Pidhirtsi building research.// Kooperationen.Higher Education.Vienna, OAD, December 2008, 65p.,24-25; The necessity of revalorization of the architectural ensemble of the residence from the 17-28th c. in Pidhirtsi Village (Lviv region, Ukraine) // Green worlds. Monumental cultural landscape, parks, gardens, cemeteries and other forms of designed green spaces. Their promotion, conservation, restoration and public promotion. Warsaw University of Life Sciences Press, Warsaw 2009,203p.,p.67-94 ; Внесок родини Вацлава Жевуського у розбудову архітектурного ансамблю резиденції в Підгірцях у XVIIIст.//Pamiętniki Kijowski.Polska Rodzina na Wschodzie, t.9, Tarnopol,Bohdan, 2008,412с.,с85-98 ;Принципи ревалоризації архітектурних ансамблів в історичному ландшафті// Науковий вісник НЛТУ України, вип..18.12, Львів, 2008,287 с.,с.140-143; у співавт. Особливості ревалоризації архітектурних ансамблів кладовищ Любачівщини з меморіальною пластикою «Бруснівської» школи (на прикладі с. Жуків) // Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка.Архітектура.– №63. – 2008. – 244 с. 12. Участь підприємств, закладів науки, освіти та культури, громадських організацій, громадян в охороні культурної спадщини,. Стаття 11 Закону України «Про охорону культурної спадщини». – К.: Парламентське видавництво, 2005. – 40 с. 13.. Інтерв’ю начальника управління охорони культурної спадщини Львівської ОДА В. Івановським «Час збирати каміння». Львівська пошта № 20, від 20 лютого 2010 року. 14. Глазычев.В.Л. Архитектура. Энциклопедия.– М.: Астрель, 2002. – 528 с .15.Wehdoln Manfred Wien und das Weltkulturerbe.Die wissenschaftlichen Grundlagen.(Vienna and the World Heritage.The scientific basis) // Vienna. World Haritage.Vienna,2006.184p.,p.21.